

Kriz Çözücü Siyaset

Geç Kapitalizm Evresinde “Tekno-Siyasal Paradigma” Kavramlaştırması Üzerinden Siyaset ve Kriz İlişisine Bakış.

Nurcan Törenli*

Özet

Bu makalede, amacımız, geç kapitalizm evresinde siyasetle teknoloji arasında kriz çözücü siyaset modeli üzerinden kurulan ilişkiye, yeni bir kavramlaştırma girişimi niteliğindeki “teknolo-siyasal paradigma” kavramı üzerinden bakmak. Bunun için *Kuhn*’un paradigma kavramlaştırmasını yaparken “bilimsel-siyasal devrim”, “bilimsel-siyasal gelişme-değişim” başlıkları altında kurduğu koşutluklardan yararlanacağız.

Temel varsayımımız, kriz çözücü siyasetin, tekno-siyasal paradigmanın yol haritalarını izlediği; “izm”lerin kötü geçmişinin üzerine sünger çekerek, sağcısını-solcusunu “siyasal ve ekonomik istikrarın sağlanması” ortak zeminde buluşturduğudur. Bu durumda, sınıf temelli siyasal mücadelenin stratejisinde oluşan kırılmalar, soldaki ayrışmalar da bir bakıma tekno-siyasal paradigmanın yetenekleri, sermaye sınıfı için ürettiği bulmaca çözümleri hanesine yazılmalıdır. Başka bir deyişle bu kavramlaştırmanın “yeteneklerinden”, kamuların temsiline dayalı burjuva-liberal demokraside “piyasanın iktidar olduğu” söylemiyle gizlenmeye çalışılan hâkim iktidarın, sermayenin iktidarı olduğunu, siyasal (*iktidar*) olanı kendine tekno-siyasal paradigmalardan bağladığını, tabi kıldığını sergilemek için yararlanacağız.

Anahtar sözcükler: Paradigma, teknoloji, kriz, siyaset, tekno-siyasal paradigma

The Politics of Crisis Resolution

An observation on the relation of policy and crisis based the “techno-political paradigm” concept in the late capitalism.

Abstract

This essay aims to examine the relation between politics and technology that is based on the model of crisis solving politics in the phase of late capitalism through the concept of “techno-political paradigm” as a new attempt of conceptualization. Therefore, we will use the parallels drawn by *Kuhn* between the two subjects, “scientific-political revolution” and scientific-political development-change” while he conceptualizes the paradigm.

Our basic assumption is that the crisis solving politics follows the road map of techno-political paradigm and makes the rightists and leftists meet on the common ground of “enabling political and economic stability”, wiping the nasty history of “isms” from people’s memory. That is why the breaks happening in the strategy of class-based political struggle, separations among the leftists should somehow indicate the abilities of the techno-political paradigm, and its puzzle solutions for the capitalist class. In other words, we will take advantage of the “abilities” of this conceptualization to demonstrate that the ruling power, which is hidden by the discourse, “market is in power” in bourgeois-liberal democracy, which is based on the representation of peoples, is actually the power of capital; it binds or subordinates what is political (*power*) to itself through the techno-political paradigms.

Keywords: Paradigma, technology, crisis, policy, techno-political paradigm

* Ankara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü öğretim üyesi.

1. Giriş

Thomas S. Kuhn, ilk baskısı 1962 yılında yayımlanan *The Structure of Scientific Revolutions (Bilimsel Devrimlerin Yapısı)* başlıklı kitabında bilim tarihine/bilim felsefesine egemen olmuş aydınlanma geleneğinin deneyci-görgül bilim anlayışıyla birikimci-ilerlemeci varsayımlarını gözden geçirip eleştirirken, *paradigma* kavramını temel almıştır. Dolayısıyla kavram, ilk kez sözü edilen bu kitapta bütünlüklü bir değerlendirmeye konu olmuştur.

Bu makalede, Kuhn'un kitabında dile getirdiği varsayımları sınama amacıyla değiliz. Amacımız, geç kapitalizm evresinde siyasetle teknoloji arasında kriz yönetimi/çözümü modeli üzerinden kurulan ilişkiye, yeni bir kavramlaştırma girişimi niteliğindeki “teknoloji-siyasal paradigma” (TSP) kavramı üzerinden bakmak. Bunun için Kuhn'un paradigma kavramlaştırmasını yaparken “bilimsel-siyasal devrim”, “bilimsel-siyasal gelişme-değişim” başlıkları altında kurduğu koşutluklardan yararlanacağız. Buradaki temel varsayımımız, kriz çözümü siyasetin, uygulamada politik başarı için TSP'nin yol haritalarını izlediği; kuramsal açıdan ise meşruluk zeminini oluşturmak için yine TSP'yi devreye soktuğudur. Akılcılığın bir gereği olarak bilimsel bilgi, paradigmanın kılavuzluğunda üretilebilir olduğuna göre politikaların dayanağını oluşturacak siyasal bilgi de paradigmanın kılavuzluğunda üretilmelidir.

Bu durumda, krizi-bunalımı (*bilgisini üretmek*) tanımlamak, ayırtmak için öncelikle paradigmaya gerek vardır. ‘Krizi tanımlayan’ paradigma, ‘krizden çıkışı da tanımlayan’ paradigmadır ve hâkim paradigma haline gelmiştir. Dolayısıyla siyaseten hâkim paradigma yönünde yapılan tercih, hem uygulama hem de kuramsal açıdan meşruluk ölçütüne uygun bir tercih olacaktır. TSP kavramlaştırmasından yararlanmak istediğimiz bir başka nokta da, kavramlaştırmanın “yeteneklerinden” kamuların temsiline dayalı burjuva-liberal demokraside¹ “piyasanın iktidar olduğu” söylemiyle gizlenmeye çalışılan hâkim iktidarın, sermayenin iktidarı olduğunu, siyasal (*iktidar*) olanı kendine TSP'ler üzerinden bağladığını, tabi kıldığını sergilemek olacaktır.

Bunu, Kuhn'un paradigma kavramlaştırmasını yaparken kullandığı söz konusu koşutlukları ayırıştırarak yapacağız. Koşutluklar ayırıştırıldıkça, TSP'nin geç kapitalizm evresinde sermaye birikiminin sürdürülebilirliği açısından

1 Kamuların temsiline ilişkin koşutluklar, yeni iletişim teknolojileri-özellikle de Internet'in yaygınlaşmasına bağlı olarak, siyasal temsil ve teknoloji arasında kurulmaktadır. Internet ve Internet temelli yeni iletişim teknolojilerinin oluşturduğu yeni medya ortamı, kamusal temsilin ölçeğini genişletmek, kamusal alanı ‘ideal konuşma durumuna’ yaklaştırmak anlamında daha demokratik-özgürleştirici “yeni(den) kamusal alanın oluşturulabileceğine” ilişkin umudun da sembolü haline gelmiştir.

işlevselliği ve “yetenekleri” de netleştirilebilecektir. Başka bir deyişle ilerlemenin gelişmenin teknolojik yeniliklerle kesintilerle gerçekleştiğini tanıtmaya dönük (adını “*tekno-siyasal paradigmlar*” olarak önerdiğimiz) paradigmların sadece günümüzün ekonomi-politik pratiğini anlamlandırmak; buradaki kırılmaları, krizleri meşrulaştırmak, doğallaştırmak açısından değil siyasal-ekonomik krizlerin çözümlerini bir sonraki krize kadar yeni-liberal ekonomi-politiğin (*sermaye sınıfının zenginliklerin üretiminde, dolaşımında ve dağıtımındaki rolünü öne çıkaran*) paradigmları içinden üretmek, bu çözümleri evrensel geçerliliği olan modeller-örneklikler biçiminde, tarihsel-toplumsal-sınıfsal koşullarla insanlığın genel koşullarını-“insanlık durumu”-birbirinden farklılaştırmaksızın göstermek ve bunları farklı coğrafyalara ihraç etmek açısından yeni-liberal politika yapıcılara ve takipçilerine ne denli kullanışlı kuramsal-araçsal bir set sunduğunu da görünür kılmayı amaçlıyoruz.

2. Paradigma geleneğine bağlılıkta kriz: paradigma değişimi

Kuhncu kavramlaştırma, paradigmayı iç tutarlılığı olan (*gerçekçi*), tikel araştırma geleneklerine kaynaklık eden; bilimsel bir toplulukça paylaşılan yasa-kuram-kavram, uygulama ve bilimsel-teknik araçları içeren bir sistem olarak tanımlamaktadır. Kuhn, kavramın en yalın ve yerleşik tanımının “kabul görmüş model-örneklik” olduğunu belirtse de bu tanımın paradigmayı uygulamadaki “işlevine” odaklı, bir “türetim kalıbı” gibi gösterdiğine dikkat çekmektedir.² Dolayısıyla bilimsel etkinlikte bağdaşmayan bu “yalın” tanım yerine “tıpkı hukuk alanında kabul edilmiş yasal bir hükme benzer biçimde yeni ya da zorlaşan koşullar altında daha özgül hale (*kuramsal ayrıştırma*) getirilecek model” tanımını yeğlemektedir. Sonuçta geldiği nokta yani kavramın içeriğini doldururken zamanla belirginleşen anlam farklılığı (*yeni evrimci çizgiye kayışı*), bilimsel gelişmeyi nasıl modellediğinin de temel ipuçlarını vermektedir:

“Akılcı düşünmeyi sağlayan ana unsur, bir kavramsal-kuramsal sistemin-paradigmanın bulunmasıdır. Önce bir sistem ya da paradigma vardır sonrasında ise bundan türeyen bilimsel akılcılık. Bu varsayımdan hareketle bilimsel-teknolojik ilerlemeyi, gelişmeyi mümkün kılan dinamiği paradigma bağımlılığı yani bilim adamlarının belirli bir kavramsal sisteme, paradigmaya duyduğu güven ve bağlılık olarak tanımlayabiliriz.”³

Kuhncu kavramlaştırmaya göre, kuramsal-kavramsal açıdan yetkinlik-yaygınlık kazanmış paradigmaya duyulan güven-bağlılık sayesinde, bilimsel

2 S. T. Kuhn (1996). *The Structure of Scientific Revolutions*, 3.rd Edition, Chicago: The University of Chicago Press, s.23: “Her biri ilke olarak kendi yerine kullanılabilir sayısız örneğin türetilebilmesini sağlamakta kullanılan kalıp”.

3 Kuhn (1996) s.26

topluluk paradigmaya başarı kazandıran **formülasyonları** ($f=m.a$; güç=*kitlexivme*), paradigmanın **metafizik kısımlarını** (*ortak ilkeler düzeyindeki inançlar-sezgiler*), **buluşsal kısımlarını** (*gazlardaki moleküllerin bilardo topları gibi hareket etmesi*), **bilimsel değerleri** (*sorunların tanımlanmasını, çözümlenmesini sağlayacak kuramlara, tahminlere ya da bilimin toplumsal yararına duyulan inanç*) sorgusuz-sualsiz kabul eder.⁴

Kuhn, geleneğe bağlılığın temelini oluşturduğunu düşündüğü bu dört unsura “örneklik” (*exemplar*) adını verdiği beşinci bir unsur daha ekler. **Örneklik**, bulmaca çözümlerinin türetilmesi yanında paradigma kavramının *paylaşılan örnekler* olarak tanımlanışına kaynaklık edecek nitelikte kritik bir eklentidir.⁵ Bu eklenti, toplumsal ilişkileri modelleme ve bu modeller üzerinden toplumsal kontrolü sağlama gereksinimi içindeki egemen toplumsal sınıflar için paradigmatik yaklaşımı istenen kıvama getiren bir müdahale; paradigma kavramının *post-Kuhn*cu versiyonlarına verilmiş bir geçiş vizesi anlamına gelmektedir.

Böylece paradigma kavramı, kuramsal bilginin uygulamaya kılavuzluk ettiği yol haritalarına, örnekliklere (*model*) dönüşmüştür: örneklik, çözümlenecek sorunun, daha önce çözümlenmiş bir sorun gibi görülmesini sağlayan; böylece çözümün paradigmalardan çizdiği yol haritaları içinde aranması gerektiğini doğallaştıran bir bakış açısı oluşturur. Başka bir deyişle örneklığe dönüşen paradigma/paradigmatik yaklaşım, **çözümün aslında benzerlikler kurmakta (simülasyon) yattığını öngören-öğreten bir algılama kalıbı** (*yazılım alanındaki “nesne yönelimli” paradigmalardan*) gibi işlev görebileceği kıvama gelmiştir.

Örneklik eklentisiyle birlikte, paradigmaya bağlılığı oluşturan unsurlar da, paradigma geçerliliğini korudukça topluluğu disipline eden (*bu gevşek zeminde disiplin kavramı da göreceli hale gelmektedir*), belli bir bilimsel üretim tarzı içinde tutan, paradigma geleneğinin (*ideolojinin*) kurucu unsurları olarak ayrılmıştır. Böylece, bilimsel düşüncelerini (*yenilik yaratma kapasitesi*) bilgiye dönüştüren bilim insanlarının hem eski bilimsel üretim araçlarını hem de düşüncelerini (*bilimsel ham madde*) değiştiren, eski geleneğe karşı çıkarak, terk etmelerini sağlayan dinamik, yeni paradigmanın bulmaca çözümlerinin uygulamada sınanarak geçerliliğini kanıtlamış olması, paradigma başarısının belirleyici unsuru olarak kabul görür. Kısacası, yeni paradigma geleneğinin çekim gücü, modelin-örneklığın uygulamadaki sorun çözücü yeteneklerinden kaynaklanmaktadır.

4 Kuhn, (Kuhn (1996) s.185-186), paradigmaya duyulan güveni “sorunları tanımlayan, sağlam çözümlerin var olduğunun güvencesini veren bir paradigma (kuramı) olmasaydı bu zorlu çabalardan pek azı akla gelebilir ya da gerçekleşebilirdi” sözleriyle ifade etmektedir.

5 Kuhn’a göre (Kuhn (1996) s.187) “örnekliklerin olmadığı yerde, daha önce öğrenilmiş yasa ya da kuramın (paradigma) çok az görgül-ampirik içeriği olabilir”.

Bu durumda Kuhn'un kavramlaştırmasında, bilimsel ilerlemenin-gelişmenin devrimci-çatışmalı bir süreç olarak değerlendirilişi de sorunlu hale gelmektedir. Bu sürecin bir "tarihi" var gibi durmakla birlikte söz konusu tarihi yazan fail olarak ortada "paradigma geleneği", "paradigma başarısı" gibi soyut/insan dışı görüngülerden başka bir şey kalmamıştır.

Bunun temel nedeni, Kuhn'un "olağan bilim evresi"⁶ olarak adlandırdığı bu devrimci-çatışmalı süreci, toplumsal-tarihsel belirlenimini ıskalayarak *paradigma değişimine* indirgenmesidir. Olağan bilim evresinde çatışma, ortaya çıkan aykırılıkların var olan paradigma içinde hiçbir yöntemle çözülemeyecek oranda sert, kriz niteliği almasıyla başlar. Başka bir deyişle belli bir durumun kriz ya da bunalım olarak algılanması, sürecin seyrinin olağanın dışında seyrettiği bir evreye girilmesiyle netlik kazanır. Dolayısıyla krizi-bunalımı (*doğru*) tanımlamak, ayırıştırmak için öncelikle paradigmanın kılavuzluğuna gerek vardır.

Sonuçta krizi, paradigma; krizden çıkışı da paradigma değişimi tanımlar hale gelir. Paradigma-paradigma değişimi ile kriz-krizden çıkış koşutluğu içinde "tanımlı hale gelen" krizin-bunalımın aşılması, paradigmanın bulmaca çözümlerinin veya kuramsal öngörülerinin pratikte doğrulanmasıyla gerçekleşecek; bu olmadığında ise paradigma değişecektir. Yine bu koşutluk dolayımında Kuhn'un devrimci-çatışmalı bir nitelik atfettiği süreçte, paradigma-paradigma değişimi arasındaki ilişkiyi "paradigmaya duyulan güvenin" belirlediği de netlik kazanır. Paradigma değişimi, paradigmaya duyulan geleneksel/cemaatçi bağlılığın erozyona uğraması ve kopmasıyla gerçekleşir. Bu durumda "devrimci" kırılmanın toplumsal belirlenimi, çatışmalı-çelişkili toplumsal-sınıfsal ilişkiler düzleminden belli bir topluluğun gelenekçi-muhafazakar tarzda bağlı olduğu (*kuramsal*) sisteme yani paradigmaya, paradigma bağlılığına kaymaktadır.

Her ne kadar bu bağlılığın adı "bilimsel" olarak kalsa da sonuçta, bir üretim faaliyetini ya da alanını uzmanlık bilgisine, otoriteye, yetkinlik temelinde bir geleneğe; *tutarlılık, denge, verimlilik ve sürdürülebilirlik* gibi temelde teknoloji ile özdeşleşmiş kavramlara bağlamaktadır. Bu durum hem bilimsel topluluk hem de paradigma geleneğinin takipçileri açısından, sisteme gelenekselden öte (*üretim ilişkileri de dahil olmak üzere tüm kapitalist toplumsal ilişkiler açısından*) zorunluluk niteliğinde işlevsel-teknik bir bağlılıktır: paradigma, gelecekte oluşacak topluluk için *bağlı kalınması gerekli* değerler dizisi ve uygulama örneklikleri oluşturarak yeni çalışmalarda ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkları, çatışmaları önleyici (*sistemin sürdürülebilirliği açısından büyük önem arz eden*

6 Kuhn, (Kuhn (1996) s.79) "olağan bilim evresi" ile paradigma değişimi için koşulların olgunlaştığı, olağan ya da normal olanın dışında başka, karşıt bir evreye; bir tür "kriz-bunalım" evresine olan gereksinimi işaret etmektedir.

istikrarı sağlamak) teknik bir işlev üstlenir. Paradigma geleneği, çatışmaları yeni paradigma temelinde uzlaştırmaya, sisteme uyarlayıncaya ve taraflar buna bağlanıncaya ya da yeni paradigma olgunlaştıncaya kadar beklemek gerekecektir.

Paradigma geleneğine bağlılık, egemen söylemin toplumsal çatışmaların nasıl anlaşılması-algılanması gerektiği sorusuna verilebilecek en uygun yanıtın ipuçlarını da içermektedir: “Bir gelenek içinde ortaya çıkan aykırılıklar, bunalım-kriz yaratır. Aykırılıkları çözümleyen; daha fazla veriyi açıklayan yeni bir gelenek-paradigma ortaya çıkar”.⁷ Bu açıklama, bunalımı-krizi, gelenek içinde ortaya çıkan aykırılıklar ya da ‘kuramın bunalımı-krizi’ olarak görmekte; gösterme işini ise paradigmatik yaklaşım üstlenmektedir. Başka deyişle paradigmatik yaklaşımın post-Kuhncu versiyonlarının kendilerini nereden kurduğu da netlik kazanmaktadır: paradigmlar ya da paradigmatik bakış, yeni liberal-burjuva ideolojinin, çatışmalı-çelişkili kapitalist toplumsal ilişkilerin ya da genel olarak piyasa sisteminin sürdürülebilir kalınması için gereksinim duyulan krizleri (*doğal-tarihsel bir süreç gibi “üretip-tüketilmesi” için*) araçsallaştırır. Kısacası kriz, gerçekte paradigmanın krizidir; paradigma dolayımında tanımlanır ve çözümlenir.

3. Tekno-siyasal paradigma: teknoloji merkezli paradigmlar

Paradigma yaklaşımının Kuhncu versiyonundan post-Kuhncu versiyonlarına geçiş, kavramlaştırma yanında modellerin kılavuzluk ettiği bilme biçimleri anlamında da bir paradigma değişiminin yaşandığına işaret etmektedir. Bu değişim üç evreye ayrılabilir: aydınlanmacı ve liberal gelenek içinde, bilimsel-teknolojik gelişmelerin toplumsal ilerlemedeki başat (*belirleyici*) konumuna atıf yapan “birikimli ilerleme” çizgisinden; toplumsal ilerlemede kırılma yaratacak düzeyde etkisi olan devrimsel gelişmelere (*önemli teknolojik yenilikler*) atıf yapan “devrimci-evrimci” çizgiye, buradan da yeni-liberal bir kaymayla post-Kuhncu “yeni-evrimci/yeni-işlevselci” çizgiye taşınma.

Üçüncü evrede teknolojik yeniliklerin paradigma değişimi açısından belirleyici önemi, kuramların-zihinsel tasarımların (*hepsi değil/seçilmiş olanlar için*) modeller/örneklere kaynaklık etmesine olanak tanıyacak “işlevsel” bir araç seti (*toolkit*) oluşturmalarından kaynaklanmaktadır. TSP’nin üzerine inşa edildiği bu setin, krizi oluşturan hataları ve çözüm yollarını saptayabilecek dolayısıyla yeni modelleri/paradigmları doğrulayarak kuramın içine yerleştirebilecek yeteneklere sahip olduğu düşünülmektedir.⁸ Örneğin enformasyon/bilgi toplumu

7 Kuhn (1996) s.33.

8 Hatırlanacağı üzere, *Kuhncu kavramlaştırma*, bilginin üretim tarzında geleneğe bağlanış bilimsel etkinliğe yani bilginin üretim ilişkilerine; belirlediği başarı ölçütü (*paradigma başarısı*) uyarınca kurama (*theoretical knowledge*) öncelik tanımaktaydı.

tasarımlarında da yer aldığı gibi bilimsel devrim-siyasal devrim, bilimsel gelişme-siyasal gelişme arasında kurulan koşutluklar siyaseti, sürdürülebilir (*istikrarlı*) kalkınma-gelişme bağlamında toplumsal ilişkilerin örgütlenme, yönetilme ya da düzenleme tarzı olarak tanımlamakta/tanıtmakta kullanılmaktadır. Başka bir örnek, “düzenleme okulunun” düzenleme tarzı ile birikim rejimi arasında kurduğu koşutluk ya da her üretim biçiminin kendisine uygun kurumsal düzenlemeler yaratacağı varsayımının, paradigmatik yaklaşımda yine siyaseten anlam-işlev kazanabilecek bir potansiyelin varlığına işaret etmesidir. Geç kapitalizm evresinde bu potansiyeli devreye sokacak kırılma ise paradigmatik yaklaşımdaki revizyonu yani TSP’leri, paradigma yaklaşımının post-Kuhncu versiyonlarını şekillendirmiştir.

Bu bağlamda düzenleme paradigması (*okulu*) ile TSP arasındaki koşutluğa, öğretici olabilir düşüncesiyle daha yakından bakabiliriz. Düzenleme paradigması, birikim rejimine uyarlanmış düzenleme tarzları arasındaki geçişleri, düzenleme tarzının sermaye birikiminin sürdürülebilirliğini sağlama açısından tüketilmiş olduğuyla açıklar.⁹ Bu durumda, düzenlemeyi yapması için düzenlenmiş yani yeniden düzenlenmiş (*reregulation*) kurumlar tüketildiklerinde, paradigma değişimi ile yerlerine yenilerinin geçmesi; “yapısal uyarlanma” adı altında devre dışı kalabilmeleri için de toplumsal bir meşruluk (*kuramsal-araçsal*) zemininin oluşturulması gerekir. İşte bu noktada TSP, siyaseten anlam-işlev kazanmış bu çifte gerekliliğe, sermaye ile siyaset arasında toplumsal kontrol/toplumu ekonomiye uydurma ortak hedefi üzerine kurulu ilişkiye paradigmatik (*kuramdan çok pratiğe odaklı*) bir temel oluşturmaktadır: *teknolojik yeniliklerle yenildiği, değiştiği varsayılan üretim biçiminin, sermaye birikiminin “topyekûn” sürdürülebilirliği*¹⁰ için gereksinim duyulan üretim ilişkilerine-toplumsal ilişkilere ayak uyduracak “uyarlanmış” siyasal kurumları veya var olanları yeniden yapılandırarak

9 Bob Jessop (2005). *Hegemonya, Post-Fordizm ve Küreselleşme Ekseninde Kapitalist Devlet*, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 189. Düzenleme okulu (*okullarının*) kapitalizmin, yarattığı temel çelişiklere, krizlerine ve çatışmalara karşın, sermaye birikim süreçlerinin, görece uzun dönemler boyunca yine görece istikrarlı kalmasını mümkün kılan, birbirini tamamlayıcı ekonomi ve ekonomi-dışı mekanizmaların, pratiklerin tarihsel olarak bütünlüklü yapısına odaklanmıştır. Özetlemek gerekirse düzenleme paradigması, sabit bir sermaye birikim rejimi yerine zamana ve mekâna göre farklılaşan birikim rejimleri düşüncesine yakındır. Dolayısıyla kapitalist ekonomik sistemin farklılaşan yapısı ile zamana ve mekâna göre farklılaşan siyasal yönetim yapılarının, hukuksal düzenlemelerin, kültürel yapıların dönüşümü arasındaki ilişkiyi çözümlenme gayreti içindedir. Temel önermesi ise kapitalist ekonomik sistemin sermaye çevrimini sağlayamadığı durumlarda krize girdiği ve bu krizi de yeni birikim rejimleriyle (*paradigma değişimi*) aşmaya çalıştığıdır.

10 Bu noktada, rekabetçi yenilikler kimi sektörlerde sermayenin değer yitirmesine neden olsa da bu “görece” değersizleşme, diğer sektörlerde satın-alma ya da birleşmeler yoluyla sermayenin üretim-tüketim döngüsü beklenmeksizin bir ele geçirme hareketiyle hızla değerlendirilmesine yol açtığına da dikkat edilmelidir.

düzenlemeleri yaratacağı-yaratması gerekliliğinin araç-yöntem ve uygulamalar setini, yol haritalarını hazırlamak.

Bu temel, aynı zamanda, siyaseti teknikleştiren, araçsallaştıran paradigmatik bakışı benimsetme-özendirme işine de hizmet eder: kuram-paradigma, siyaset için bir eylem, uygulama kılavuzu-yol haritası işlevi gören bir araçtır. Siyasal çıkarların ve ideolojik müdahalenin verimliliği azalttığını, toplumsal gelişmeyi yörüngesinden saptırdığını savlayan TSP temelli egemen siyasal söylem, kendini başkaca bir kaynağa bel bağlamaya gerek kalmadan, “doğal olarak” meşru; demokratik ideali yakalamış sayacağı paradigmatik tarzda belirlenmiş (*bilimsel topluluğun, ideolojik olana sapsmasını engelleyen, topluluğu bu konuda da disipline eden paradigma geleneğinin güvencesindeki*) bilimsel-teknolojik-nesnel bir meşruluk zeminine kavuşur. Kuhn’un yaklaşıma ilişkin savunusu bellidir: bilim, belirli bir zamanda belirli bilim toplulukları tarafından kabul edilmiş paradigmalardan ibarettir. Kısacası belli bir alanda uzaman toplulukların “özel” seçimlerinden birisi tercih edildiğinde, buna karşı duruş da “dışarıdan müdahale” şeklinde (*hâkim paradigmanın “doğru tercihi” baştan belirlediği dikkate alınmadan*) okunur. TSP açısından önemli olan soruna teknik olarak uygun bir çözümü içinde barındıran (*doğru*) paradigmanın tercih edilmesidir: “bizi biz yapan tercihlerimizdir”. Ancak Kuhn, kavramlaştırmasında gündeme getirdiği “paradigmalararası rekabet” sonucunda “doğru-geçerli olanı” aslında hâkim paradigmanın belirlendiğini unutmuş görünmektedir.

Sonuçta TSP’ler teknoloji merkezli paradigmalardır. Farklı coğrafyalarda toplumsal gelişmenin, ilerlemenin, değişimin, özgürleşim mücadelesinin nasıl olacağına ilişkin düşünceleri, bilme biçimlerini bütünleştirmeye, tek tipleştirmeye dönük modellemeci yaklaşımlardır. Modeller, söz konusu toplumsal olgulara ilişkin deneyimlerimizi, bilgi birikimimizi bu tasarımların kalıpları içine sığmaya; toplumsal pratiği ise paradigmanın uygulama kılavuzunun çizdiği rotalarda hareket etmeye zorlar. Paradigma başarısı sonucunda belirlenen modelin uygulamaya geçirilmesi ise yaşanan toplumsal gerçekliğin, gerçeklik bilgisinin modelin çizdiği çerçeveye uyduğu şeklinde okunur. Modelle gerçeklik arasında kurulan bu karşılıklık-bağlılaşma, genel kabulün inşa edildiği toplumsal zemini hazırlar. Bu bağlamda siyaset de teknoloji merkezli hale gelir; siyasal pratikte, uygulamada kamu yönetimlerinin tercihleri (*en iyi kuram=en iyi pratikler seti*), hâkim paradigmanın çerçevelediği model-örneklik temelinde bir örnekleşir.

4. Tekno-siyasal paradigmanın temel göstergeleri

Bu başlıkta TSP kavramlaştırmasını, paradigmanın olası göstergelerini belirleyerek derinleştirmeye çalışacağız. TSP’nin (*olası*) temel göstergelerinin belirginlik kazandığı dönemi 1980’ler; bu göstergeleri karakterize eden ekonomi-

politik gelişmelerin yaşandığı coğrafyayı da Batı Avrupa olarak belirleyebiliriz. Perston'ın¹¹ değerlendirmeleri dikkate alındığında söz konusu dönemde, önce İngiltere ardından diğer Avrupa ülkelerinde, ekonomi-politik ortama 1920 ve 1930'lardan beri görülmemiş biçimde ağır işsizlik koşulları daha doğrusu işsizlik krizi egemen olmuştur. Krize bağlı olarak, söz konusu toplumlarda siyasal iktidarlara, genelde de siyasete/temsili demokrasiye karşı gelişen destek ve güven kaybının, meşruiyet krizinin damgasını vurduğu söylenebilir. Örneğin aynı dönemde siyasal taleplerle siyasal haklar, ancak ekonomik koşullar elverdiğinde yani kriz atlatıldıktan sonra (*ödemeler dengesi düzelince, ihracat artınca*) ulaşılabilecek bir lüks olarak görülür olmuştur.¹²

Böylece, kriz ya da sorun çözme yeteneklerini teknolojik yenilikleri girdi-çıkı setinin merkezine koymaktan alan paradigmlar açısından tutunabilecekleri toplumsal koşullar oluşmuş; hâkim paradigmanın temel göstergeleri belirginleşme başlamıştır. Dönemin, belirsizlik ve siyasal iktidarlara karşı oluşan güvensizlikle özetlenebilecek ekonomi-politik koşulları, kuramsal yaklaşımların uygulama örnekliklerine evrilmesi sürecini hızlandırmış; paradigmların kuramsal içeriği boşalmış, kabuksulaşmıştır. Bu koşullar altında hâkim paradigmanın girdi-çıkı seti de belirginleşir: siyaseten-ideolojik olarak nesnel, ekonomiye/aşa-ışe odaklı, siyasetçinin kişisel vaatleri yerine verimlilik-istikrar-güven-rekabet gibi 'ikna edici' kavramların öne çıkışı.

1980'lerin başı aynı zamanda, işsizliği azaltma vaadiyle iktidara gelen Thatcher Hükümeti'nin keskin yeni-liberal politikaları İngiltere'de uygulamaya koyduğu dönemdir. Vaatle politika arasındaki siyasal açmazları gidermek için seçilen (*tekno*) ekonomik paradigma, bilişim teknolojileri paradigması; bu paradigmanın girdi-çıkı setinin merkezi aracı ise bilişim teknolojileridir. Paradigmanın işsizlik krizine ilişkin çözümü, bilişim teknolojilerinin hem yatırımcılar hem bireyler açısından yeni iş olanakları yaratma kapasitesidir. Başka bir deyişle tekno-siyasal paradigmanın çözümlerini, bilişim teknolojilerinin sunduğu olanaklar biçimlendirecektir: sadece ekonomik alanda değil siyasal alanda da krize dönüşmüş sorunların, dönüşebilecek durumların teknolojiyle/teknolojik akılla siyaseten yönetilebilir, yönlendirilebilir hale getirilebilmesinde bu araçsal setin olanaklarından yararlanılması. Böylece, **tek paradigma yoktur, paradigmlar vardır** söylemi, **ideolojiler yoktur** (*ideolojilerin ve tarihin sonu ilan edilmiştir*)

11 P. Preston (2001). *Reshaping Communications: Technology, Information and Social Change*, London: Sage, s. 24-25.

12 Söz konusu krizin İngiltere'de, devletle toplum arasındaki ilişkilerin örgütlenmesi açısından yarattığı sorunları ve buna ilişkin (*bulmaca çözümlerini*) düzenlemeleri konu alan bir makale için bkz. P.A. Hall, (1993). "Policy Paradigms, Social learning, and the State; The Case of Economic Policymaking in Britain", *Comparative Politics*, C.25, S.3, s. 280 vd.

tek ideoloji ya da ideoloji sonrası vardır o da kapitalizmdir söylemine tercüme edilebilir hale gelmiştir.

4.1. Bildiklerimizden başlayan evrim

İlk gösterge, *Kuhn*'un devrim niteliğindeki bilimsel-teknolojik yeniliklerle kırılmalarla ilerleme (*yaratıcı yıkım*) temelinde yapılandığı paradigma kavramlaştırmasının, içinde TSP'lerin de yer aldığı *post-Kuhncu paradigmalara* siyaset alanında gelişme, yerleşme ve yaygınlaşma olanağı vermesi; parkuru genişletmesidir. Kuhn, söz konusu kitabında, kabul görmüş paradigmalarla bilim insanları-uzmanlar topluluğunun, toplumsal verilerin ne anlama geldiğini, bu verilerin hangi araçlarla açığa çıkarılabileceğini, nasıl yorumlanabileceğini; bu yoruma uygun kavramların-araçların neler olabileceğini bulduğunu; kısacası paradigmaların ekonomi yanında siyaset için de geçerli yol haritaları oluşturduğunu ilan etmişti.¹³

1980-1990'ların kapitalizm sonrası (*post-kapitalist*) toplum, sanayi sonrası toplum, enformasyon toplumu, hizmet toplumu ya da günümüzün “sürtünmesiz kapitalizm, ağ toplumu, bilgi ekonomisi, bilgi toplumu, bilgi kapitalizmi gibi “toplumsal değişimci/dönüşümcü” paradigmalarında tanık olunduğu üzere Kuhn'un genişlettiği bu parkuru kullananların sayısı oldukça fazladır. Bunlardan en ateşlisi, teknolojik yeniliklerin devrimci etkilerine odaklanan; siyasal-politik gelişmeleri bu kapsamda yani teknolojinin belirleyiciliği bağlamında ele alan *üçüncü dalga* modeli ile Toffler'dır.¹⁴ Toffler ve diğer üçüncü dalgacılar (*Negroponte, Kelly gibi*) ile sanayi sonrası toplumu (*Bell*) ve enformasyon toplumu kuramcıları (*Masuda, McLuhan, Umesao, Drucker, Stonier gibi*), paradigma değişimini, teknolojinin belirlediği bir süreç içinde kitlesel üretim ekonomisinden (*standart malların seri üretimi/fordist paradigma*), kitlesel olmaktan çıkmış, ancak teknolojik gelişmelerle kişisel beğenilere uyarlanabilir hale gelmiş ‘kitlesel’ tüketim ekonomisine (*standart olmayan malların seri üretimi/post-fordist paradigma*) geçiş olarak nitelerler.

‘Kitlesel olmaktan çıkış’, *kışiselleştirilebilir ürünlerin*, standart mal-ürün üretiminde olduğu gibi ucuza gerçekleştirilmesini sağlayabilecek teknolojik olanaklara, özellikle bilginin ve enformasyonun bu bağlamda değişen işlevine işaret

13 Kuhn (1996) s.122.

14 A. Toffler (1980), *The Third Wave: The Classic Study of Tomorrow*, New York: Bantam Books. Toplumsal gelişim çizgisini iletişim-iletişim araçları bağlamında *McLuhan*'ın çizdiği çerçeveye benzer şekilde yorumlayan *Toffler* birinci dalga toplumunda yüz yüze iletişimin, ikinci dalga toplumunda kitle iletişim araçlarının ve küresel bir toplum niteliğindeki küresel enformasyon toplumunda ise bilişim teknolojilerinin belirleyici olduğu görüşündedir. Böylece Toffler, kitle iletişim araçlarına verilen merkezi rolle ayrışan modernleşme kuramlarının da sonunu ilan etmektedir.

etmektedir. Kısacası, yeni ve eşitlikçi ağ ortamında kişisel tercihler de karşılanabilir hale geldiğine göre artık sayısal ağların ve yeni medyanın, siyasal kurumları ve karar mekanizmalarını köklü bir biçimde değiştirebileceği, “düne göre” daha ileri, daha öngörülebilir bir evreye ulaşılmıştır: *bildiklerimizden başlayan evrim*.

4.2. Teknolojik yöndeşme

İkinci gösterge, teknolojik yöndeşme (*convergence*)¹⁵ ve onun eşliğinde dünya piyasalarının küreselleşmesinin ham bir hayal olmaktan çıkmış olmasıdır. Bilişim teknolojileri temelinde teknolojik yöndeşme mal, hizmet, ürün, sermaye, emek piyasalarının akışkan hale getirilerek bütünleştirilmesi yönündeki arayışlara verilen *en somut* yanıtı simgeler. Bu bağlamda, bilişim teknolojileri aracılığıyla sunulan yeni içerik ve hizmet uygulamaları, medya endüstrisi içinden ve dışından pek çok yatırımcı için yeni fırsat alanları olarak değerlendirilirken ekonomiye müdahalede devlet yerine piyasayı araçsallaştırma yeteneği kazanmıştır.

Teknolojik yöndeşmenin siyasal sonuçları, başta ABD olmak üzere gelişmiş ülkelerin karşı çıktıkları koşulların¹⁶ *Washington Uzlaşısı* (1978) ile gelişmekte olan ülkelere dayatıldığı yapısal uyum politikaları (*sınırlarını aç, pazarını düzenle, rekabetle tanış*) biçiminde Dünya Ticaret Örgütü (WTO) ile Uluslararası Para Fonu (IMF) içinde oluşturulan ‘politika belgelerinde’ belirginlik kazanmaya başlamıştır: küresel ölçekte sermaye hareketlerinin yöntemli ve sistemli olarak kuralısızlaştırılması ile ulus-devletin, daha doğrusu *gücü-iktidarı yerel ölçekte sınırlı kalan* siyasal iktidarların buharlaşması. Ağ ortamında akışkanlık kazanan sermaye, üretimi dağıttık mekânlarda gerçekleştirdikçe, üretim “mekânsızlaştıkça”, esneklik kazandıkça iktidarını küresel ölçüğe yayma olanağını elde etmiştir. Sermaye merkezileşirken *siyaset de yöndeşmiş*¹⁷, çoklu güç ilişkileri temelinde ulusüstü güç-iktidar yapıları tarafından belirlenir hale gelmiştir.

15 *Yöndeşme*, telekomünikasyonun bilgisayarlaşması, bilgisayarlar arası bağlantının kurulabilir hale gelmesidir. Mikro işlemciler, telekomünikasyon araçları, optik araçlar, bilgisayarların tümü, enformasyon sistemleri içinde biraraya gelmiş ve bütünleşmiştir. Bu bağlantıdan-bütünleşmeden beklenen yarar işyerlerinin, bankaların, konutların, mağazaların, üretim merkezlerinin, eğitim kuruluşlarının birbirleriyle bağlantısının artık kurulabilecek; hepsine tek bir merkezden ve kanaldan (Internet bağlantısı) erişilebilecek olmasıdır.

16 Bu karşı çıkışı, 1800’lerin sonu ve 1990’ların başında “küreselleşmeye karşı güçlü tepkiler” olarak somutlaşmıştır. ABD ve diğer gelişmiş ülkelerde, gümrük tarifelerindeki artış yanında hem emek hem de sermaye göçünün sınırlandırılmasına dönük olarak artan baskılar için bkz. J.G. Williamson (1998). “Globalization, Labour Markets and Policy Backlash in the past”, *Journal of Economic Perspectives*, C.12, S.4, s. 59-60.

17 Siyasal yöndeşmeye (*küçülen-özelleştirilen devletin işlevlerini siyasal iktidarların yerine getirmesi, üstlenmesi*) eklenen yeni halkalardan birisi de *Çokyönlü Yatırımlar Anlaşması*’dır. Bu anlaşma ile ulusal hükümetlerin iktidar alanı yerelle sınırlanıp, daraltılmış; küresel, mekânsızlaşmış çok uluslu şirketlerin iktidar alanının sınırları ise genişletilmiştir.

Diğer yandan, teknolojik yöndeşme eşliğinde bütünleşen piyasalarda akışkanlık kazanan enformasyon, TSP'nin girdi-çıkı setine *serbest enformasyon girdisi* olarak dahil olmuştur. Bu girdi, *seçenek çeşitliliği çıktısının* yani “ideal demokrasiyi” simgeleyen alternatif/seçenek bolluğunun üretim girdisidir. Serbest enformasyon girdisi, TSP'nin siyasal krize-bunalıma ilişkin ürettiği bilgiyi zenginleştirecek, bulmaca çözümlerini çeşitlendirecektir. Bu seçenekler arasından modelin kullanıcıları tarafından yapılan tercih, paradigmanın başarısını yani hangi paradigmanın piyasa sistemi için değer ürettiğini, hangilerinin üretmediğini “piyasa araştırması tarzında” belirleyecektir. Dolayısıyla değişim ideolojisinin “özgür seçim” ideali yani seçimlerle bir şeyleri başarırız, değiştiririz ya da başarısız oluruz, değişimi yakalayamayız söylemi uygulamada da işlevsellik kazanmış olmaktadır: toplumsal gerçekliğimiz, varoluş koşullarımız üzerinde belirleyici olup olmamamız bu seçenekler içinde verdiğimiz doğru ya da yanlış kararların (*bunları seçenek olarak karşımıza kimin-kimlerin koyduğuna bakılmaksızın*) sonucudur.

Seçenek çeşitliliği, paradigmalar arası rekabetin göstergesidir; bu çeşitlilik karşısında seçimin doğru-uygun olup olmamasını, hâkim paradigmanın yol göstericiliğini dikkate alıp almama arasındaki fark belirler. Ancak bu söylemdeki paradigma bağımlılığı, söz konusu seçim, özgür ve özerk birey idealinin bir yansıması; bireyin, “siyasal aktörün verdiği karar” olarak görüldüğünden örtük kalmaktadır. Kısacası seçim, bir model-örneklik tercihi olsa da hâkim paradigmanın “öznesiz” olması, seçimin sorumluluğunu paradigmaya değil seçimi yapana yüklemektedir. Seçenek çeşitliliğine, alternatif bolluğuna karşın süreç, tercih yapıldığında başlar. Paradigmaya bağlılık, diğer paradigmaların/ seçeneklerin rekabetine direnci sağlayan unsur, bilimsel gelenekte olduğu gibi siyasal gelenekte de bireysel düzeydeki bağlılığın gücüdür.

4.3. Ağların Ağı Internet

Üçüncü gösterge, ekonomik ya da siyasal anlamda herkes için en geniş ölçekte hareket-seçim yapma özgürlüğünün gerçekleştiği ortamın yani Internet'in ulaştığı yaygınlık düzeyidir. Enformasyonun ekonomik işlevinin artışına koşut olarak sayısal ağın (*network*), Internet'in kapsama alanının giderek genişlemesi, seçenek çeşitliliği ve iktidarın merkezi otoriteden çepere-bireye kayması anlamında “kişiselleşmiş siyasetin” ağırlık kazandığının göstergesi olarak okunmaya başlamıştır.¹⁸

TSP'nin girdi-çıkı setinin işlerlik kazandığı ortam, birbiriyle örtüşen, birbirine bağlanan ağlar kümeleşmesini (*clusters*) simgelemektedir. Örneğin Castells, günümüze özgü olduğunu düşündüğü bu durumun borsalar, televizyon kanalları,

18 Perston (2001) s. 24-30.

bilgisayarlar ve devletler gibi birbiri ile örtüşen; paranın, emeğin, sermaye-mal-hizmetlerin içinde aktığı “akışkan ağlar kümelenmesiyle” birarada tutulduğunu ileri sürmektedir.¹⁹ “Akış” üzerine kurulu TSP, iktidarı parçalı ve her yerde var kılan, üzerindeki kısıtlama girişimlerini azaltan/etkisizleştiren bu akışın, en geniş ölçekte (*küresel*) ve sayısal ağlar üzerinde gerçekleşiyor olduğunu görünür kılar. Kısacası, ağlar üzerinde akışkan iktidarı somutlaştırma işi paradigmalara havale edilmiştir. İnternet bağlantısının kopması, teknik bir sorundan öte özgürlüklerin kesintiye uğraması veya siyasal mücadelenin eşitsiz koşulları gibi siyasal sorunları da düşündürür.

4.4. Kuralsızlaştırma

Dördüncü gösterge, bireyin hareket alanını kısıtlayan; modern yaşamın hızlanan ritmine uygun olarak gereksinimleri peşinde istediği gibi koşturmasına engel olan kurallardan arınma, yaşam ortamını kuralsızlaştırma girişimidir. Birey, devlet tarafından dayatılan kısıtlamalardan, düzenlemelerden; *insana özgü* gereksinimleri üzerine konan ambargodan özgürleşmelidir. Bu, devlet müdahalesinin geri alınması; kurala bağlama, tabi kılma yerine kurallardan arındırma (*deregulation*) vaadi ya da düzenlemenin (*regulation*) anti-tezidir.

Küresel ölçekte işlevselleştirilmek istenen bir sistemin evrensel, sınırlandırılmamış bir akışkanlığı-geçişkenliği sağlayacak biçimde her an her yerden ağa erişimi mümkün kılacak biçimde “kurallardan arındırılmış” bir iletişim ortamına gereksinim duyacağı açıktır. Bu gereksinimlerin başında da sektörlerin siyasetten beklentileri gelmektedir. Örneğin yakın tarihli gelişmelere baktığımızda, söz konusu beklentileri karşılamaya dönük siyasal girişimler (*kurallardan arındırma temelinde siyasi-ekonomik çıkar yakınsamasının sonuçları*) arasında enformasyon–telekomünikasyon sektörünü ticari kurallar ve aşılması gereken coğrafi sınırlar düzleminde kurallardan arındırıp yeniden düzenleyen WTO, GATT, GATS, TRIPS gibi uluslararası anlaşmaları görebiliriz.²⁰ Bu anlaşmalar, küresel ölçekte yeniden yapılanan Çok Uluslu Şirketlerin (ÇUŞ) ticari-ekonomik faaliyetlerinin telekomünikasyon sektörünün hareket alanını serbestleştirme yönünde düzenleyici politikalarıdır.

19 M. Castells (2008). *Communication Power*, New York: Oxford University Press, s. 48-51.

20 GATT (*Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması, 1947*) rejimi, ticari kuralları hizmetler sektörünü de kapsayacak şekilde tanımlanmasını, GATS (*Hizmetler Ticareti Genel Anlaşması, 1991*) anlaşması (*telekomünikasyon eki*) ise iletişim ağlarının işletilmesi, veri akışı ve diğer telekomünikasyon hizmetleri alanında serbestleşmenin önünün açılması anlamında önemli bir katkı yapmışlardır. TRIPS (*Fikri Mülkiyet Haklarının Ticaretle İlgili Yönleri Anlaşması*) ile hizmetler-bilişim sektörü alanın ÇUŞ’ların denetimi dışına kayması tehlikesine karşı bir güvence olarak fikri mülkiyet hakları düzenlenmiş; bunların uluslararası ticaret kuralları içerisine alınması sağlanmıştır.

Kuralsızlaştırma, demokrasi de dahil olmak üzere toplumsal gelişmenin önünde en büyük engeli oluşturduğu savlanan “ağır bürokrasiyi” kaldırmak, “hantal kamu kurumlarını” yeniden yapılandırmak için de devrededir.²¹ Tüm kamu kuruluşlarını bilişim teknolojileri tabanlı ortak bir ağ üzerinde biraraya getiren *e-İşbirliği* yapılanması yönetim, bağımsız-özerk denetim, özelleştirme, uzaktan yönetim, ortak politika üretimi ve enformatikleşme gibi kavramlarla birleştiğinde, kuralsızlaştırmanın savunuculuğunu yapan büyük uluslararası şirketler de rekabetçi avantajların kendi yararlarına çok daha etkin çalışabileceği, “devletin bürokratik doğasından” kaynaklan engellerin aşıldığı bir ortama kavuşacaklardır.²²

4.5. Belirsizlik ve güvensizlik

Beşinci gösterge, belirsizlik (*uncertainty*) ve güvensizliğin (*insecurity*) geç kapitalist evrede toplumsal ilişkilerin genel sosyolojik karakteristiği haline gelmesidir. Paradigmatik yaklaşım (*sosyal*) güvenliği toplumsal modellerin (*modern/post-modern; modern/geleneksel*) belirlediği varsayımsal özelliklere göre tanımlar. Örneğin modern toplumun, “devlet güvencesinde” sunulan bir güvenlik sistemi olduğu savlanır. Bu, bireysel özgürlükler üzerine yine devlet tarafından konan kısıtlamaların güvenlik adı altında normalleştirildiği bir özgürlük anlayışının yansımasıdır. Oysa post-modern toplum, “bireyin yetenekleri ölçüsünde elde edebileceği”; çalışma yaşamının paydaşlarının gereksinimlerini dengeli bir biçimde karşılayabilecek bir güvenlik (*flexicurity*) sunar.²³ Belirsizlik-güvensizlik herkes için geçerlidir; bu durumu değiştirmeyi sağlayacak seçeneklerin herkese açık olduğu gibi; rasyonel insanın-bireyin bir hamiye gereksinimi yoktur. Her bireye, kuruluşa, kuruma tam özgürlük verildiğinde, kurallar kaldırıldığında ya da en az düzeye indirildiğinde refahın “kendiliğinden” artacağı varsayılır. Oysa bu tür belirsizliğin-güvensizliğin asıl işlevi, “kolektif eylemin getirdiği riskleri göze alacak kadar özgür olamayan” bireyin yaratılmasına zemin hazırlamasıdır.²⁴

21 Örneğin elektrik dağıtımında teknik kayıpların yüzde 10’ların üzerinde olduğu Türkiye’de yeni özelleştirme ihaleleri sonrasında elektrik dağıtımını işini “devralan” özel sektörün öncülüğünde (*hantal devlet bir türlü çözüm bulamadığı için*) akıllı ağlarla, akıllı sayaçlarla giderilebilecektir. Yeter ki teknolojik yeniliklerin gerçek uygulayıcısı iş başına gelsin.

22 Bu konudaki tartışmalar için bkz. P.H.A. Frissen (1999). *Politics, Government, Technology: a Postmodern Narrative on Virtual State*, London: Elgar; M. Castells (1996). *The Rise of the Network Society: The Information Age, Economy, Society and Culture*, Vol. I, Padstow: Blackwell Publishers.

23 AB içinde iş gücü piyasalarının, istihdamın ve iş-çalışma biçimlerinin daha esnek kılınmasına dönük güçlü bir talebin varlığına dolayısıyla da sosyal güvenlikle paradigma değişimine işaret eden bir çalışma için bkz. T. Wilthagen, T. ve F. Tros (2004). “The concept of ‘flexicurity’: a new approach to regulating employment and labor markets”, *Transfer: European Review of Labor and Research*, C.10, S.2, s. 176-179.

24 Z. Bauman (2000). *Siyaset Arayışı*, İstanbul: Metis Yayınları, s. 13.

Yapısal uyarlanma politikaları üzerinden düzenlenmeye girişilen çalışma ilişkileri alanı/iş yaşamı, kontrolün temsili hükümet kurumlarından sermayeye ya da serbest piyasa güçlerine geçtiği bir alandır. Burada yaşanan paradigma değişiminin adını, ulusal-temsili devletten küresel-temsili yönetime geçiş/siyasetin devletsizleştirilmesi olarak koyabiliriz. Söz konusu değişim uyarınca, gelişmekte olan ülkelerde yapısal uyarlanma politikaları siyasete, siyasal iktidarların performans ölçütleri olarak yansımışlardır. Yatırım alanından çekilen devlet, bu ölçüt uyarınca istihdam politikaları ile bilim, teknoloji, sanayi, eğitim, iletişim gibi istihdamla “yakından ilişkili” politikaları özel sektörün yatırım stratejilerine uyarlamaktan sorumlu aktör olarak sahne almaya başlamıştır.

Devletin kapitalist sistem uyarınca konumlanması, bireye yetenekleri ölçüsünde elde edebileceği türde bir güvenlik ya da iş güvencesi sunmaktadır. Belirsizliğin-güvensizliğin herkes için geçerli oluşuna, bu durumu değiştirmeyi sağlayacak seçenekleri herkese açık hale getiren, modelleri işler kılan; kısacası kendini “düzenleyici” olmakla sınırlandıran *esnek devlete* meşruluk kazandırılmaya çalışılmaktadır: rasyonel insanın-bireyin artık mevcut olmayan bir hamiye gereksinimi yoktur.

4.6. Profesyonel ve teknik eleman istihdamında artış

Altıncı gösterge, Bell’in²⁵ 1960’lı yılların sonuna referans vererek dikkat çektiği, toplumsal yapının tüm alanlarında giderek genişlik kazanan profesyonel ve teknik eleman istihdamındaki artıştır. Bu artışa bağlı olarak bilim adamı, mühendis ve teknokratların sermaye birikiminin sürdürülebilirliği açısından (*sermaye sınıfı için ürettikleri değerden kaynaklanan*) “sosyal sermaye” değerlerinin artması; rol ve etkilerinin güçlenmesidir.

Bu arada küreselleşme tezleri ile enformasyon toplumu tezlerinin iç içe geçtiği yeni bir birikim alanı olarak öne çıkmaya başlayan hizmetler sektörü, yeni orta sınıfı (*beyaz yakalılar*) işçi sınıfından ayırıştırarak üretim ilişkilerine de belirginlik kazandırmıştır. Ulus devletin sınırlarının zorlandığı, mal ve hizmetlerin serbest dolaşıma çıktığı bu evrede gelişmiş kapitalist ülkelerdeki üretim, geniş ölçüde yayılmış ucuz ve niteliksiz iş gücüyle standartlaşmış kitle üretimi yerine esnek ve merkezi olmayan ağlararası üretime kaymıştır. Örneğin Giddens, gelişmiş ülkelerde sınıf sistemlerindeki bu belirgin değişikliği yani “kol gücüne dayalı-mavi yaka” işlerine oranla “kol gücüne dayanmayan-beyaz yaka” işlerinin artışıını, ABD’den ve Japonya’dan örnekler vererek anlatmaya girişir.²⁶

25 D. Bell (1973). *The Coming of The Post-Industrial Society*, New York: Basic Books, s. 17.

26 A.Giddens (2001). *Sosyoloji: Eleştirel Bir Giriş*, çev. Ü. Yıldız, Ankara: Phoenix Yayınevi, s. 56 vd. Giddens’a göre bu gelişme orta sınıfın proletarya içinde eridiğini değil, aksine proletaryanın orta sınıf içinde eridiğini göstermektedir. Teknolojik gelişmelere bağlı olarak karmaşıklaşan mesleki-idari/yönetimsel işlerde çalışan beyaz yakalıların (*orta sınıf*) artışı, bu yeni sınıfın önemli bir siyasal güç haline gelebileceğine işaret etmektedir.

Yeni orta sınıf ya da bilgi işçileri, gelişmiş ülkeler yanında Güney Asya ülkelerinde (*Hindistan, Malezya, Singapur gibi*) yani yazılım evlerinin, çağrı merkezlerinin ya da veri girişi yapılan işletmelerin çoğaldığı coğrafyalarda giderek büyüyen “yeni” bir toplumsal sınıf oluşturmaktadır. Ancak yeni olduğu söylenen bu sınıfın kendi içinde iki ana parçaya ayrıldığına da dikkat etmek gerekmektedir: bir kesim veri işleme-girişi yapma ya da “çağrı merkezlerinde” telefona bakmak gibi işler yaparken; bir kesim de yazılım, donanım üretimi, haberleşme-eğitim sistemlerinin kurulması-işletilmesi gibi bilgiyi-teknolojiyi belirli bir alana-faaliyete uygulama anlamında daha karmaşık, üst düzey bilgi-deneyim gerektiren işlerde çalışmaktadırlar.

Sonuçta bilgi işçilerinin ya da yeni orta sınıfın esnek yeni çalışma biçimleri, bireyin her an kontrol edilebilir-ulaşılabilir olması yanında emeğine yabancılaşmasını da hızlandırmaktadır. Esneklikle birlikte çalışmanın anlamı ve işlevi değişmektedir: saat ve ücretleri değişken, geçici, esnek, kesintili hale gelen çalışma biçimleri, Sennett’in sözünü ettiği gibi yaratıcılığa, kişisel inisiyatif ve iş tatminine önem veriliyor görüntüsü altında etkili kontrol ve denetim ağları, daha esnek örgütsel kültürler oluşturularak, ekip bilinci, aile duygusu, grup/cemaat iklimi üzerinden “kurumsal kimliğin inşası” için kullanılmaktadır.²⁷

5. Kapitalizm ve kriz: siyasetle ekonominin piyasa üzerinden bütünleştirilmesi

TSP dolayımında siyasetin piyasaya terkedilişine ya da siyasetin “kriz yönetimi” tarzında yapılandırılışına açıklık getirebilmek için kapitalizmle kriz ilişkisine değinmek yararlı olacaktır. Kapitalizmin sanayi devrimiyle başlayan tarihsel gelişimi, çizgisel değildir. Farklı evreler, kırılmalar, kopuşlar yaşanmış, değişim geçirmiştir. Kapitalizmin bu evreleriyle eşleşen; eşleştiği evreyle karakterize edilebilecek biçimde, ortaya çıkışları ve etkileri farklılık gösteren krizlerine tanık olunmuştur. Ancak kapitalizmde ekonomik sistemin özünü oluşturması itibariyle değişmekten alıkonulan, korunan; hatta bu kopuşlar sayesinde kendini yeniden üretmesini sağlayan merkezi unsurları vardır.

Liberal iktisatçılar, kapitalist sistemi işler halde tuttuğunu düşündükleri unsurları iki başlıkta toplar: **mübadele** (*değiş-tokuş*) ve **kaynak dağılımının** (*üretim-tüketim kararları*) **piyasa temelli olması** ya da **piyasa sistemine** (*piyasaya*

27 R. Sennett (2002). *Karakter Aşınması Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerindeki Etkileri*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s. 74 vd. İtaatkar, daha çok kontrol edilen, özgürlüğü sınırlanmış veya yok olmuş çalışanların ortaya çıkmasında sermayenin rolüne ilişkin bir tartışma için bkz. P. Meiksins (1999). “İş Hayatı, Yeni Teknoloji ve Kapitalizm”, *Kapitalizm ve Enformasyon Çağı: Küresel İletişim Devriminin Politik Ekonomisi*, R.W. McChesney, E.M. Wood, ve J.B. Foster, J. B. (der.), çev. N.S. Çingra, E. Baltacı ve Ö. Yalçın, Ankara: Epos Yayınları, s. 177-192.

yönelik meta üretimi) **dayanması**. Mübadele ve piyasa sistemi, Schumpeter'in *sermaye birikim sürecinin yaratıcı yıkımı* olarak nitelendirdiği, kapitalizmin rekabetçi-dinamik yapısını belirleyen ana unsurlardır.²⁸ Bu unsurlar, sermaye birikimini bir yandan yeni üretim yöntemleri, endüstriyel örgütlenme biçimleri, taşıma yöntemleri gibi teknolojik yeniliklerle diğer yandan da yeni pazarların bulunması, buralarda tutunulması, pazarlara girip-çıkma esnekliğinin sağlanması gibi organizasyona-yönetime ilişkin yeniliklerle hareketlendirir, dinamik kılar.

Marksist iktisatçılar ise ekonomik sistemin temelini oluşturmaları nedeniyle değişmekten alıkonulduğunu, özenle korunduğunu düşündükleri unsurları, **özel mülkiyet** (*sahiplik*) ve **sermaye birikimi** olarak belirler. Örneğin Marx'ın, *Kapital*'in birinci cildinde kapitalizmin en ayırt edici yönü olarak belirlediği emek gücünün metalaşmasına bu unsurların zemin hazırladığı görüşündedir.²⁹ Emekçinin kendi emek gücü üzerindeki sahipliği, ona sözleşme yapma özgürlüğü verirken *metalaşan emek gücü* dışında piyasada satabileceği başkaca bir metaya sahip değildir. Sermaye, rekabetçi tarzda düzenlediği emek piyasasında fiyatını düşürerek satın aldığı bu meta ile kârın kaynağı olan artık değere de el koymuş; birikimin kesintisiz sürmesini güvenceye kavuşturmuş olur. Özetle kapitalist ekonomik sistemin hâkim olduğu toplumlar, bütünüyle (*ekonomik alanın dışındaki alanlar da dâhil*) piyasa sisteminin güdümünde olan toplumlardır.³⁰

5.1. Piyasa sistemi

Polanyi'nin işaret ettiği gibi insanlar varlıklarını sürdürebilmek için kendi emek güçleri yanında sahip oldukları metaları piyasaya arz etmek zorundadırlar.³¹ Piyasadaki bu mübadele ilişkisi, emeğin ürettiği değere el konulmasını görünür olmaktan çıkararak toplumsal ilişki biçimlerini, piyasa ilişkilerine daha doğrusu piyasa tiplerine (*monopol, oligopol ya da tam rekabet piyasaları gibi*) dönüştürür. Bu durumda kendi çıkarına hareket etmesi beklenen insanların ya *kazanç elde etme güdüsüyle* ya da *aç kalma korkusuyla* yani *doğal* güdülerıyla hareket ettikleri; piyasanın da *kendi kendine işlediği* kabul görmüş olur.

Bu kabul aynı zamanda piyasayı, kendi çıkarına hareket edip optimal kararlar alan, kendi kazancını en çoklaştırmaya çalışan insanların yer aldığı; arz-talep eşitliğinin gerçekleştiği, kaynak dağılımı sorununun çözüldüğü yer olarak da meşrulaştırır: herkes kendi çıkarına hareket ettiğinde, herkes mübadele

28 J.A. Schumpeter (1971). *Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi*, İstanbul: Varlık Yayınları, s. 84.

29 K. Marx (2000). *Kapital*, Cilt: I, Ankara: Sol Yayınları, s. 680 vd.

30 K. Polanyi, M.A. Conrad ve W.P. Harry (1957). *Trade and Markets in the Early Empires: Economies in History and Theory*, New York: The Free Press, s. 63-67.

31 K. Polanyi (2001). *The Great Transformation: the Political and Economic Origins of Our Time*, USA: Beacon Press. s. 97.

öncesindekinden daha iyi bir duruma (*genel denge kuramı*) gelir. Bu paradigma uyarınca iki dünya savaşı ve büyük bunalımın ardından geçilen, esas olarak piyasaya müdahaleye dayalı *Keynesçi* talep yönetiminin yanı sıra piyasaya müdahaleci “refah kapitalizminin” terk edilmesi gerekmiştir.

Başkabirdeyişlesistem,piyasayadışarıdanmüdahaleolmazsaistikrarsızlaştırıcı-dengesiz bir durumun, krizin ortaya çıkmayacağı varsayımı üzerine kuruludur. Aksi bir durumda sitemin araç seti devreye girecek, fiyat mekanizmasıyla kısmi ve geçici olan bu durumun üstesinden gelinecektir. Piyasa sisteminde, fiyatlar görelî kaynak kıtlıklarına dayandığı (*arz-talep dengesi*) için, piyasaya dışarıdan müdahaleye gerek kalmadan sorun çözülecektir.³² Özel’in belirttiği gibi liberal iktisatçılar piyasa sisteminin kendini düzelterek, istikrarsızlaştırıcı-piyasa dengesini bozucu unsurların ortaya çıkışını engellediğini; çıktığında ise sistemin araç-setinin istikrarsızlığı kendi kendine ortadan kaldırma yeteneğinin olduğunu ileri sürerler.³³

Bu bağlamda kapitalizmle kriz arasındaki karşılıklı ilişki açıklık kazanmaktadır: kapitalizmin kriz yaratma yeteneği ile piyasa sisteminin, kapitalizmi krizlerine ve istikrarsızlaştırıcı dalgalanmalarına karşın (*ne pahasına olduğunu dikkate almazsak*) yeniden ayağa kaldırma yeteneği arasında kurulan bir tür *tahterevallî* ilişkisi. Sistemin araç setinin bulmaca çözümü, sermaye birikiminin sürdürülebilirliği ya da birbirleriyle rekabet halindeki firmaların/sermayelerin üretim ve tüketim kararlarının birbiriyle uyumunun nasıl sağlanacağı sorununu, sistem için kronik-daimi bir sorun olmaktan çıkarmaya dönüktür.

5.2. Kriz: sermaye birikiminin ürettiği ve beslendiği dengesizlikler

Kriz ile sermaye birikimi üzerinde yarattığı etki arasındaki ilişki, daha çok Klasik iktisatla Marksist iktisadın çözümlenmelerine konu olmuştur. Söz konusu çözümlenmeler ise genelde uzun dönemli sermaye birikimi, üretim, teknolojik yenilikler-teknolojik bağımlılık ve toplumsal hâsılanın sınıflar arasındaki bölüşümüne odaklıdır.³⁴

Klasik iktisatçılara göre, ücretler işgücünün tüketimi için harcanırken, kârlar da kapitalistlerin tüketimi ile yatırımlarına harcanır. Uzun dönemli sermaye birikimini belirleyen ise kâr oranlarını bütün sektörler arasında eşitleyen serbest rekabettir. Serbest rekabet, uzun dönemde sermayenin kârlılığı yüksek alanlara

32 Liberal iktisatta “her arz kendi talebini yaratır” şeklinde dile getirilen *Say Yasası*, toplam talebin her zaman toplam arza eşit olacağı varsayımına dayanır.

33 H. Özel (2009). *Piyasa Ütopyası*, Ankara: Bilgesu Yayıncılık, s. 86.

34 Klasik ve Marksist iktisatta bu konuya ilişkin genel bir değerlendirme için bkz. Özel, H. (2001) “İktisadi Analiz Tarihine Nasıl Yaklaşmak Gerekir?”, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.19, S.2, s. 19-38.

akışına olanak tanıyarak sektörler arasındaki kâr oranlarını eşitler. İkincisi ise yine uzun dönemde kapitalistlerin kârlarını arttırabilmesi için rekabetçi teknolojilerin gelişimiyle sanayi yapısının değişimine olanak tanınmasıdır. Kapitalistler daha düşük maliyetle daha çok kâr elde etme “güdüleriyle” rekabete girdiklerinde, üretimin teknik/teknolojik koşulları ile iş gücünün örgütlenmesinde, işbölümünde yenilikler, iyileştirmeler yapmak kaçınılmaz olmaktadır. Özetle dinamik rekabet, yeni teknolojilerin üretim-işbölümü sürecine biran önce sokulmasını gerektirirken uzun dönemde sermaye birikiminde dengesizliğe yol açan dinamikler de daha sıklıkla tetiklenmiş olmaktadır.

Marx’ın³⁵, “azalan kâr oranları” yasasında işaret ettiği, kâr oranlarının düşüşünü yaratan bu dinamikler, krizi de yaratan dinamiklerdir: artı değer emek-sermaye arasında nasıl bölüşeceği, nerede ve kim tarafından kullanılacağı, teknolojik yeniliklerin üretimde otomasyona ve emek sömürsüne kapıları ardına kadar açan çalışma biçimleri. Bunlar, emek-sermaye arasındaki uzlaşmaz çelişki ile sınıfsal mücadele ve çatışmaların, kapitalist sistemin kendisini yeniden üretmesini yani sermaye birikim sürdürülebilirliğini zora sokmaktadır.

Örneğin Mandel, *Geç Kapitalizm* (1972) ve *Kapitalist Gelişiminin Uzun Dalgaları* (1980) adlı eserlerinde kapitalizmin dönemsel birikim düzenlerini, uzun dalgaları/sanayi çevrimlerini çözümlerken kullandığı paradigmalarda (*sermayenin hareket yasaları*) artı-değer üretimi, sermayenin değerlenmesi ve rekabet (*rekabetçi yetenekler*) açısından üçüncü teknolojik devrimin (*yeni iletişim teknolojileri ve mikro işlemciler*) önemini de bu bağlamda vurgulamıştır.³⁶ Mandel’in çözümlenmesi, uzun dalganın/sanayi çevriminin aşağı salınımdan (*sermayenin değerlenmesinde yaşanan tıkanıklık/kriz*) dönüp yukarıya ivmelenmesi yani krizden çıkış hareketinde teknolojik yeniliklerin işlevini göstermesi nedeniyle önemlidir. Mandel, kapitalist ekonomilerde üretimin organik bileşenlerini (*sermaye, hammadde, emek, artı değer ve tüketim*) büyütürken artı-kâr/artı-değer arayışında olan pek çok sermayenin/şirketin piyasada birlikte varlığının rekabetin tarzını değiştirdiğini, teknolojide sürekli yenilik yapma arayışlarının, bu “tarz” değişikliğinin bir göstergesi olduğunu belirtmektedir.³⁷

35 K. Marx (1984). *Kapital*, 3. Cilt, çev. A. Bilgi, Ankara: Sol Yayınları, s. 317-319.

36 E. Mandel (2008). *Geç Kapitalizm*, çev. C. Badem, İstanbul: Versus Kitap, s. 238. Mandel, üçüncü teknolojik devrimin ilk etkilerini hammadde ve makinelerin meta değerinde düşüşe yol açtığını, bunun da üretimde birim maliyetler içinde emeğin payını oransal olarak yükselttiğini belirtmektedir. Bu durumda kapitalist girişimci için artı-değer oranını yükseltmek, maliyetler içinde emeğin payını düşürmekle eş anlamlı hale geldiği de bir kez daha netleşmiş olmaktadır. Üçüncü sanayi devrimi, sonuçta makineleşmeden otomasyona giden süreci biçimlendirmenin yanında yedek iş gücü havuzunu da yeniden inşa etmek (emeğin maliyetini düşürmek) için devreye sokulur.

37 Mandel (2008) s. 27.

Sonuç olarak piyasa, kırıncılıklarına karşı sistemi düzeltici, dengeye getirici dinamik (*panzehir*) olarak, şu an var olandan daha iyi bir dünya isteminin önüne çıkan bir engeli (*daha*) aşma kararlılığını yansıtmaktadır. Belirsizlik taşıyan “bilmek istediğimize doğru evrim” yerine, bu istemi (*belirsizliği-güvensizliği aşma, ilerlemeyi kesintisiz sağlama*) karşılayacak yegâne gerçeklik anlamında teknoloji temelli “bildiklerimizden başlayan” evrim düşüncesinin ikame edilmesi.

6. Siyasetin teknikleştirilmesi: yeni siyaset için kriz çözümü-yönetimi modelleri

TSP, ekonomi alanında tekno-ekonomik paradigmanın³⁸ temsil ettiği yeni evrimci (*iktisat*) çizgiyi paylaşır: gelişmeden-kalkınmadan anlaşılan öncü sektörlerde, devrim niteliğinde *teknolojik* bir gelişmeyle başlayan hareketin dalga dalga diğer sektörler, ekonominin geneline sonuçta da kapitalizmin ihraç edildiği bütünleşmiş/küreselleşmiş coğrafyaya yayılmasıdır. Koşutluk gereği, *serbest piyasanın her sorunu çözeceği varsayımında* olduğu gibi piyasa ekonomisinde siyaseten atılması gereken adım da serbestleşmeden, buna engel oluşturan devletin modernist tarzda belirlediği kuralların kaldırılmasından geçmektedir. Her türlü devlet müdahalesinin akıl dışı olarak nitelendirildiği kapitalizmin yeni-liberal piyasacı döneminde TSP'nin temel çıktısı, sistem adına ürettiği yarar, *siyasetin devletsizleştirilmesidir*.

TSP'nin beslendiği bir başka kaynak da sosyo-ekonomik evrim kuramını (*yeni kurumsal ekonomiye temel oluşturma adına*) geliştiren Veblen'in, *Aylak Sınıfın Teorisi* adlı kitabıdır.³⁹ Veblen, kitabında insan davranışlarını etkileyen baskın faktörü, kökenlerini içgüdülere⁴⁰, içinde yaşanan toplumun kültürel geçmişine dayandırdığı “düşünce alışkanlıkları” (*habits of thought*) kavramıyla açıklar. Böylece insanın toplumsal doğasıyla ekonomi arasında “ilişkiyi” kurmuş; düşünce alışkanlıklarından hareketle *kurumsal ekonomiyi* kavramlaştırmıştır: ekonominin kurumsallaşması, yeniliklere karşı alışkanlıklar temelinde oluşan direncin, “kurumsal kültür” yoluyla aşılabilir hale gelir.

38 Tekno-ekonomik paradigmayı (TEP), sermayenin değerlendirme ya da birikim sürecindeki kırılmaları (*aşağı salınımları*) aşmakta belirli bir uzman topluluğunun başta ekonomik olmak üzere hangi verilerin (*işaretlerin-alametlerin*) anlamlı olduğu, bunların hangi araç-yöntemle ayrıştırılacağı ve krizin çözümünde nasıl kullanılacağı gibi çözüm için kritik sorularının yanıtlarını içinde buldukları kavramsal-kuramsal-araşsal model ya da örnekliktir. Özetle TEP, kapitalist birikim sürecini belirli dönemler-çevrimler boyunca yönlendirdiği düşünülen modelleri-örneklikleri tanımlar.

39 T. Veblen (1979). *The Theory of the Leisure Class*, Penguin books: New York. (Türkçesi; *Aylak Sınıfın Teorisi*, çev. Z. Gültekin ve C. Atay, İstanbul: Babil Yayınları)

40 Hodgson, G. M. (1994). “The Return of Institutional Economics,” N.J. Smelsen ve R. Swedberg (der.) *The Handbook of Economic Sociology*, Princeton: Princeton University Press. içinde, s. 21-22. Hodgson, “içgüdüler” üzerine Veblen'in yaptığı vurgunun, bunların değişen çevre koşullarına karşı gösterilen evrimci uyumu temsil etmelerinden kaynaklandığını belirtmektedir.

TSP'nin beslendiği kuramsal kaynakların, *Veblenci* ve *Schumpeterci* (*yaratıcı yıkım*) yaklaşımların buluşması da bu noktada gerçekleşir: direnç ya da sorun, krize ya da ekonomik bunalıma ilişkin olarak üretilen *bilginin kıt olmasından* kaynaklanmaktadır. Paradigma, kuramla uygulama bütünlüğünü, bu kıt bilginin zenginleştirilmesini sağlayıp, akılcı insan eylemleri için kılavuz oluşturduğunda kriz, mutlak anlamını kaybedecek; düzenin yeniden yapılanması, daha sağlıklı işlemesi için kriz, geçici ancak gerekli bir kesinti-engel anlamında meşruluk kazanacaktır. *Veblenci* ve *Schumpeterci* yaklaşımlar, teknoloji ile toplumsal değişim arasındaki ilişkiyi açıklarken de uzlaşa içindedirler. İnsanın toplumsal yaşamıyla canlıların doğada var oluş savaşımını benzerleştiren Veblen⁴¹, sosyal yapının evrimini de kurumların doğal seçim süreciyle ilişkilendirir: gelişmelere yanıt verebilen, uyum sağlayan kurumlar karşısında daha az uyum yeteneğine sahip olanlar (*yaşam için savaş-struggle for existence*) koşullar gereği ortadan kalkacaktır. Toplumsal ilerleme-gelişme yönündeki değişimde kurumsal uyuma-uyarlanmaya atfedilen bu önem, Schumpeter'de teknolojik ve kurumsal yenilikler arasındaki uyuma atfedilen öneme koşuttur. Doğal akış içinde teknolojinin "evrilmesi" yani teknolojik yenilikler süreci, var olan üretim araçlarının ekonomik yapıdaki işlevlerini değiştirdiği için (*araçsalçı/teknolojik akıl üretim araçlarının sahipliğini dikkate almaz*) ekonomik düzeni bozucu bir etkide bulur. Düzenin istikrarı için, kurumsal ve teknolojik yeniliklerin uyumlu olması ya da kurumların teknolojik yenilenme sürecine kendilerini uyarlamaları gerekmektedir.

Dolayısıyla başarılı olmak isteyen siyasal iktidarlar, siyasal kurumlar, TSP'nin siyaseti bilme biçimiyle tutarlı bir yol haritasında ilerlemeleri, birbiriyle eşleşen bu çifte zorunluluğu yerine getirmeleri gerekmektedir.⁴² Bu bağlamda paradigma değişimi, yeni paradigmanın ortaya çıkışı, var olan/hâkim paradigmadan vaz geçişi içerdiği kadar buna koşut olarak siyasal devrimin başarılması, belirli kurumlardan yenilerine yani dünyaya artık farklı bir biçimde bakılmasını sağlayacak olanlara yer açılması amacıyla vaz geçilmesini, teknolojik ayıklamaya benzer nitelikte bir *siyasal ayıklamayı* içeren, birbirine koşut iki boyutlu bir süreç karşılık gelmektedir.

O halde siyasetin teknikleştirilmesi (*devletsizleştirilmesi*) sermayenin, kurallardan arındırılma süreci içinde kazandığı akışkanlığın önüne dikilebilecek kurumların güçsüzleştirilip, piyasaya tâbi kılınmasıdır. Siyasal iktidar ekonomik iktidara, ekonomik gücün temsilcilerine tabi olmalı; toplumsal çatışmaların, iktidar ilişkilerinin, eşitsizlik ve sömürünün, kapitalist toplumsal ilişkilerden

41 Veblen (1979) s. 188.

42 Kuhn (1996) s.93, siyasal-politik devrimlerin amacını, siyasi kurumları yine kendilerinin yasaklamış olduğu yollardan, paradigmatik tarzda değiştirmek (*teknolojik yeniliklere karşılık gelen "kurumsal yenilikler" anlamında*) olarak belirlemiştir.

temellenişi görünmez kılınmalıdır. Siyasetin teknikleşmesi, devletin-kamu yönetiminin gereksiz hale geldiği anlamına değil, merkezi karar birimi olarak siyasal iktidarların “siyasi irade-inisiyatif” kullanımında sermayenin iktidarı karşısında tâbi/ikincil konuma düşerek güçsüzleştiği anlamına gelmektedir. Bu tâbi/ikincil konum, siyasetin katılımcı-müzakereci görünümüne karşın gücü-iktidarı merkezileştirip, siyasal kararı sermayenin iktidarı yararına daha işlevsel kullanıma sokmak açısından oldukça kullanışlı bir bulmaca çözümdür. Başka bir ifadeyle adına “müzakere” denen siyasal pazarlığın piyasasını oluşturmak; siyasetin piyasanın önceliklerine boyun eğmesini sağlayacak politik (*yasal-hukuki*) düzenlemeler kadar düşünsel iklimi de hazırlamaktır.

Sonuç olarak, bireyler veya kamular için siyasal katılımın, siyasal-toplumsal sorunların müzakereci tarzda çözümünün önündeki engel, eski paradigmadır ve değişmesi gerekmektedir. Müzakereci-katılımcı modelin (*bulmaca*) çözümlerinin üretilemeyişi, eski kitle demokrasisi paradigmasında karar alma sürecinin devletin baştan belirlediği bir çerçeveye sınırlandırılmış olmasından; müzakerecinin bu çerçeve içine hapsedilmişliğinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla “seçenek” üretmeyen, bırakmayan bu paradigma anlamını yitirmiş; kamu, paradigmanın bu dış müdahalesiyle parçalandığından artık toplumsal tutarlılıktan da söz edilemez hale gelmiştir. Bu durumda yeni paradigmadan, TSP’den beklenen asıl yarar, üzerinde siyasal bütünleşmenin, müzakerecinin sağlanacağı modelleri ya da örneklikleri hayata geçirmesi, kısacası katılımcı-müzakereci siyasal standartları oluşturmasıdır. Bu standartlara uyarlanmadan, paradigmanın-modelin inşacılarının da beklentileri vardır: siyasetçilerin dış ticaret, sanayileşme, korumacılığın rasyonelleştirilmesi, kapasite kullanımı ve yatırımlar gibi konularda yeni liberal iktisadi planlamaya eksik inanmışlığını ya da bu konuda seçim kaygılarıyla “objektif” davranmakta zorlanmalarını (*siyasi belirsizliklerin en aza indirgenmesi anlamında*) aşmak.

Modelin kılavuzluğundan kontrol anlamında beklenti ise siyasetçinin kontrolü yoluyla siyasetin, siyasal uygulamanın/politikaların kontrol altında tutulmasıdır. Hâkim TSP, paradigma başarısı ve siyasal başarı arasında kurduğu koşutlukla siyasetçinin politika tercihleri için de başarı-başarısızlık ölçütünü, “performans kriterini” oluşturmaktadır. Kamuoyunda iktisadi planlamaya, modellemeye ilişkin genel kabulü temsil eden hâkim paradigma ve araç seti, siyaseten karşılaşacağı belirsizliklerin üstesinden gelebilme vaadiyle siyasetçi için de yapılacak en mantıklı (*yegane*) seçimdir: siyaset gerçekçi-verimli bir rotada ve istikrar içerisinde işleyecektir. Bu arada siyasetçi ile (*teknik*) bürokrasi arasında yaşanan ya da yaşanabilecek sürtüşmeler, araya hâkim paradigmanın girmesiyle devre dışı bırakılır.

Bu modeller, gerek siyasal kararın üretim gerekse uygulama tarzı anlamında teknolojinin çağrıştırdığı verimlilik kavramı temelinde yapılandırılmıştır. Toplum yapısını dengede tutmaya, siyasete istikrar kazandırmaya, krizlerle beslenme durumunun yarattığı eğretiliği tekno-bürokratik grupların bütün bilgi alanlarında ortaya koyduğu bulmaca çözümleriyle dengelemeye, sürdürülebilir kılmaya dönük bir etkinlik tarzıdır. Başka bir deyişle ekonomi alanında *pazar tökezlemesine* benzer biçimde siyasal alanda “politik bir tökezlemenin” yaşanmaması; paradigma geleneğine bağlı siyasilerin yüksek bedeller ödememesi için en iyi pratikler setinin ortaya konması (*Dünya Bankası'nın standby konumunda bekleyen ülkeler için rapor hazırlama hizmeti gibi*), sadık icracıların yararlanması sunulması gerekmektedir.

7. Sonuç yerine: Kriz çözücü siyaset

Teknolojik yenilikler, günümüzde siyasetin teknik tarzda, “kriz yönetimi” anlayışıyla yapılandırılmasına dönük (*yapılandırılmış iletişim kavramıyla koşutluk içindeki*) arayışların; hâkim ideolojinin yeniden üretiminin ‘yeni’ araçları olarak baş tacı edilmektedir. Bu araçların, ekonomik ve siyasi çıkar mücadelesinin dışında kalmaları mümkünmüşçesine; günümüz toplumlarında siyasal katılım, konuşma ortamları aracılığıyla gerçekleşiyormuşçasına siyasal-toplumsal sorunların çözümünde eleştirel-rasyonel akıl yürütme yolunu yeniden işler kıldıkları, demokratik-kolektif iktidarın var olma olasılığını güçlendirdikleri daha sık dillendirilir olmuştur.

Bu söyleme göre paradigmayı kırılğan/tüketilir hale getiren, dolayısıyla da paradigma değişimini gündeme getiren krizin siyasi karşılığı, kurumsal yapıların konumunu sarsan siyasi krizlerdir.⁴³ Kurumsal yapılar, siyasi kurumlar boyutunda krizle birlikte yaşanmaya başlanan yapısızlaşma-çözülme evresi, paradigmatic bakışta *olağan dışı bilim* evresine koşuttur ve toplumun tam anlamıyla hiçbir kurumca yönetilmediği bir döneme denk düşer. Bu evrede bilimsel topluluğun çözümleyemediği sorulara yabancılaşması gibi toplumsal kesimler de siyasete bir çözümsüzlük duygusu ya da “akıl tutulması” içinde yabancılaşıp, kural dışı davranış eğilimlerine girmeye başlarlar. Süreç paradigmanın yeniden yapılanma evresinin karakteristiğine uygun biçimde, toplumsal kesimlerin “rakip partilere/cephelere” ayrılması temelinde, yeni bir paradigmanın inşası için somut bir (*siyasal*) öneriye-girişime bağlanmalarına kadar sürer.⁴⁴

Siyasi mücadele TSP'nin gözlüğüyle (*böyle*) okunduğunda (*paradigmanın çözümlüğü ve yeniden yapılanışı*) siyasal bir öneriye/girişime bağlanma tercihten

43 Kuhn (1996) s. 93.

44 Kuhn (1996) s. 94.

çok bir ikna-benimsetme sürecine dönüşmüş olur. İçinden seçimin/tercihin yapıldığı seçenekler ise “rakip siyasal kurumlar” ya da “birbirine tamamen zıt toplumsal yaşam tarzları” arasından yapılan bir tercihe indirgenir.⁴⁵ Piyasa verilerini toplayan, işleyen ve yeniden dağıtıma sokan kuruluşların pompaladığı veri akışı, krizin yönetilebilir olmasını sağlayan bilgi kaynağına dönüşür. Bu akışın kesintiye uğraması krizin yönetilebilir oluşunun da kesintiye uğraması; siyasetçinin siyaseten yapabileceği bir müdahalenin kalmaması (*siyasal iradenin fişinin çekilmesi*) anlamına gelmektedir.

Diğer yandan üretilen her paradigma, aynı zamanda tüketilebilir olduğu için siyasal-toplumsal krizlerin paradigma değişimleri olarak adlandırılması doğallaşır; doğal-evrimsel değişime koşut bir bilme biçimi olarak bireysel/toplumsal ölçekte meşruluk kazanır. Bu meşrulaştırma girişiminde sermayenin, tüm ilişki biçimlerini piyasaya bağlayışı; piyasayı kendi gölge, cisimleşmemiş, sembolik iktidarı konumuna yerleştirışı, medyanın sembolik temsilleri aracılığı ile gerçekleştirilir.⁴⁶

Siyasal tercihte rol oynayan değerler, siyasi mücadeleye anlam kazandıran değerler olmak yerine hâkim paradigmaya bağlı değerler; rakip paradigmalara bağlı olanları bile bu konumlarından koparacak denli güçlü kanıtlar-örneklikler olarak görüldüğünde her toplumsal kesim de kendi “paradigmasını” savunmak için kendi paradigmasını kullanmak durumunda kalacaktır. Kısacası tercih öncesinde siyasal mücadele paradigmalar dolayısıyla verilmesi gereken söylemsel bir mücadele haline gelmektedir. Siyasal tercihte rol oynayan paradigma temelli değerler ise “hangi sorunları çözmüş olmak daha değerlidir” sorusu dolayımında paradigmaya, çözümlenici olduğu ya da bulmaca çözümlerini ürettiği ölçüde bir değer katacaktır: hâkim paradigmanın modelleri, siyasete kılavuzluk yaparken siyaseti de kriz çözücü siyasete dönüştürürler.

Örneğin hâkim paradigmanın 2008 yılında ABD’de başlayan ve kısa zamanda küresel boyuta ulaşan krize karşı bulmaca çözümü, küresel piyasaya eklenmiş Türkiye’de de devreye girmiştir. Siyasal iktidar, modelin örnek alındığı birçok ülkede olduğu gibi Haziran 2009’da yeni teşvik paketini uygulamaya koymuş;

45 Kuhn (1996) s. 95.

46 Örneğin Sanayi ve Ticaret Bakanı Nihat Ergün, ulaştırma ve bayındırlık gibi yatırımcı bakanlıkların itirazı nedeniyle mali kuralın ertelendiğini açıklaması, sabah saatlerinde Reuters’ın bültenlerine düşünce bakanlık yetkilileri, bütçe açığı oranının yüzde 1’den yüzde 3’e çekileceğini söylemek durumunda kaldılar. Mali kural uygulaması, ekonomik istikrara koşullanmış yabancı yatırımlarla sıcak para akışını etkileyeceği düşüncesiyle yakından takip eden uluslararası kredi derecelendirme kuruluşları da bu gelişme üzerine piyasaya veri akışını bu durumun olası sonuçları anlamında açıklamalarıyla dengelemeye (*piyasa dengelerini yeniden kurmaya*) çalıştılar.

kurumlar vergisinde indirimle gidilerek bölgesel ve sektörel yatırımların teşvik edilmesi, canlandırılması amaçlanmıştır. Davranışçı paradigmanın tüketicilerin “bozulmuş psikolojilerini” sağaltmaya dönük bu tür bulmaca çözümleri aynı zamanda geçici istihdam sağlamak, kriz işsizliği sorununu yumuşatmak ve kredi borçlarını ödeyemeyen tüketicilerin borçlarını “yeniden yapılandırmak” gibi ek uygulamaları da içermektedir.⁴⁷

Sonuçta TSP’lar yeni birikim düzenine, ideolojik yanı teknolojinin görece nesnel kalan “yansızlığıyla” mümkün olduğunca sulandırılmış; siyaseten çekincesiz eklenilebilecek doğal-meşru bir çerçeve sunmaktadır. Bu çerçevenin içinde yer alan kavramlar (*yönetişim, çağdaş kamu yönetimi, e-Devlet gibi*) da meşruluklarını zaten bu çerçevenin içine giriyor olmalarından almaktadırlar. Dolayısıyla çağa uygun düşen bu konumlanış, “izm”lerin kötü geçmişi üzerine sünger çekerek, sağcısı-solcusunu “siyasal ve ekonomik istikrarın sağlanması” ortak zeminde buluşturmaktadır. Bu durumda, sınıf temelli siyasal mücadelenin stratejisinde oluşan kırılmalar, soldaki ayrışmalar, ayrılışlar da bir bakıma teknoloji-siyasal paradigmanın yetenekleri, sermeye sınıfı için ürettiği bulmaca çözümleri hanesine yazılmalıdır.

Kaynakça

- Bauman, Z. (2000). *Siyaset Arayışı*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Bell, D. (1973). *The Coming of The Post-Industrial Society*, New York: Basic Books
- Castells, M. (2008). *Communication Power*, New York: Oxford University Press.
- Castells, (1996). *The Rise of the Network Society: The Information Age, Economy, Society and Culture*, Vol. I, Padstow: Blackwell Publishers.
- Frissen, P. H. A. (1999), *Politics, Government, Technology: a Postmodern Narrative on Virtual State*, London: Elgar.
- Giddens, A. (2001), *Sosyoloji: Eleştirel Bir Giriş*, (Çeviri: Yıldız, Ü.), Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Hall, P. A. (1993). “Policy Paradigms, Social learning, and the State; The Case of Economic Policymaking in Britain”, *Comparative Politics*, C.25, S.3, s.275-296.

47 Ayrıca psikolojik iyileştirme (rehabilitasyon) amaçlı kampanyalar da yine bu dönemde devreye sokuldu. Türkiye’de de iyi bir çözüm olduğu düşünüldüğünden olsa gerek, *Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği*’nin öncülüğünde çeşitli meslek örgütlerinin katılımıyla düzenlenen “Kriz Varsa Çare de Var” ve siyasal iktidarın desteğinde *Türkiye Reklam Konseyi* tarafından gerçekleştirilen “Ekonomik Canlılık” gibi kampanyalarla piyasaları normalleştirme operasyonu sürdürülmüştü.

- Hodgson, G. M. (1994). "The Return of Institutional Economics," N.J. Smelsen ve R. Swedberg (der.) *The Handbook of Economic Sociology*, Princeton: Princeton University Press. İçinde, s.58-76.
- Jessop, B. (2005). *Hegemonya, Post-Fordizm ve Küreselleşme Ekseninde Kapitalist Devlet*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kuhn, S. T. (1996). *The Structure of Scientific Revolutions*, 3.rd Edition, Chicago: The University of Chicago Press.
- Mandel, E. (2008). *Geç Kapitalizm*, çev. C. Badem, İstanbul: Versus Kitap.
- Mandel, E. (1991). *Kapitalist gelişmenin Uzun Dalgaları*, çev. D. Işık, İstanbul: Yazın Dergisi yayınları.
- Marx, K. (2000). *Kapital, Cilt: I*, Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. (1984). *Kapital, 3. Cilt*, çev. A.Bilgi, A, Ankara: Sol Yayınları.
- Meiksins, P. (1999). "İş Hayatı, Yeni Teknoloji ve Kapitalizm", *Kapitalizm ve Enformasyon Çağı: Küresel İletişim Devriminin Politik Ekonomisi*, R.W. McChesney, E.M. Wood, ve J.B. Foster, J. B. (der.), çev. N.S. Çınga, E. Baltacı ve Ö. Yalçın, Ankara: Epos Yayınları, s. 177-192.
- Özel, H. (2009). *Piyasa Ütopyası*, Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Özel, H. (2001) "İktisadi Analiz Tarihine Nasıl Yaklaşmak Gerekir?", *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.19, S.2, s.19-38.
- Polanyi, K., M.A. Conrad ve W.P. Harry (1957). *Trade and Markets in the Early Empires: Economies in History and Theory*, New York: The Free Press.
- Polanyi, K. (2001). *The Great Transformation: the Political and Economic Origins of Our Time*, USA: Beacon Press.
- Preston, P. (2001). *Reshaping Communications: Technology, Information and Social Change*, London: Sage.
- Schumpeter, J.A. (1971). *Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi*, İstanbul: Varlık Yayınları.
- Sennet, R. (2002). *Karakter Aşınması Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerindeki Etkileri*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Toffler, A. (1980). *The Third Wave: The Classic Study of Tomorrow*, New York: Bantam Books.
- Williamson, J. G. (1998). "Globalization, Labour Markets and Policy Backlash in the past", *Journal of Economic Perspectives*, C.12, S.4, s. 51-72.
- Wilthagen, T. ve F. Tros (2004). "The concept of 'flexicurity': a new approach to regulating employment and labor markets", *Transfer: European Review of Labor and Research*, C.10, S.2, s.166-186.
- Veblen T. (1979). *The Theory of the Leisure Class*, Penguin books: New York. (Türkçesi; *Aylak Sınıfın Teorisi*, çev. Z. Gültekin ve C. Atay, İstanbul: Babil Yayınları).